

LJERKA ŠIMUNKOVIĆ, *Problematika prevođenja povijesnih dokumenata na talijanskom jeziku*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2018., str. 135.

Sveučilište u Zadru objavilo je 2018. godine knjigu prof. dr. Ljerke Šimunković pod naslovom *Problematika prevođenja povijesnih dokumenata na talijanskom jeziku*. Konceptualno, knjiga sadrži šest poglavlja. Nakon sadržaja i predgovora, slijede tri poglavlja s naslovima *Problemi vezani uz transkripciju i jezik dokumenata ili tekstova pisanih na talijanskom jeziku prožetom dijalektom*, zatim *Poteškoće koje se javljaju kod prevođenja starih tekstova* i *Prevođenje u prošlosti Dalmacije*. Četvrti dio donosi određene primjere prevođenja dokumenata i tekstova, a peti dio sadrži rječnik kratica i toponima. Zadnji dio sadrži izvore i literaturu te popis ilustracija i sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku.

U prvom poglavlju koje je naslovljeno *Problemi vezani uz transkripciju i jezik dokumenata ili tekstova pisanih na talijanskom jeziku prožetom dijalektom* ukratko je prikazan jezik dokumenata te čitanje i transkripcija rukopisnih dokumenata. Tijekom mletačke vlasti u Dalmaciji i Istri talijanski jezik bio je jezik uprave, trgovine i književnosti, a u vrijeme francuske uprave postao je i službeni jezik na tom području. Tema poglavlja su i različiti načini objavljivanja dokumenata kao što su diplomatsko, diplomatsko interpretativno te poludiplomatsko ili interpretativno izdanje. Naglasak je stavljen i na kratice u rukopisnim i tiskanim tekstovima. Osim toga, prikazane su i određene vrste pogrešaka koje su nastale prilikom pisanja ili prepisivanja dokumenata. Česte grješke koje se mogu vidjeti u dokumentima jesu takozvani *lapsus calami*, međutim, u jednakoj su mjeri zastupljene grješke koje su prepisivači pravili zbog toga što nisu uspjeli pravilno pročitati određenu riječ pa su je onda zamijenili drugom riječju. Poglavlje završava s određenim gramatičkim i ortografskim pogreškama te pregledom jezičnih poteškoća kod starih dokumenata i tekstova. Iako se pisarima, sastavljačima i prepisivačima starijih dokumenata često pripisuje nemar, nepismenost i nepreciznost, zapravo njima je veliki problem predstavljala nedovoljna gramatička ujednačenost talijanskoga jezika onoga vremena. Talijanski jezik počeo se normirati tek u 16. stoljeću, a o određenim ortografskim i gramatičkim pravilima može se govoriti tek u 17. i 18. stoljeću.

Drugo poglavlje u knjizi nosi naslov *Poteškoće koje se javljaju kod prevođenja starih tekstova*. U ovom poglavlju autorica ističe kako prevođenje predstavlja dugotrajan i mukotrpan posao. Od osobe koja prevodi neki dokument ili tekst često se traži da prouči sve važne aspekte koji su vezani za konkretni dokument ili tekst. Tako se od njih traži da dobro prouče povijesne i kulturne okolnosti, te način življenja, mišljenja i djelovanja ljudi u određenom povijesnom razdoblju. Određena riječ tijekom prošlosti često je imala različita značenja. Tako na primjer riječ *terra*, koja se vrlo često koristi u tekstovima i dokumentima, može označavati *zemlju, komunu, područje, oblast, grad* i slično. Najčešće pogrješke koje nastaju prilikom prevođenja dokumenata ili tekstova autorica je razvrstala u četiri dijela. Prve su pogrješke koje nastaju zbog sličnosti sa značenjem u suvremenom jeziku, zatim pogrješke nastale zbog vremenske distance, potom pogrješke koje su nastale zbog nemara ili slabe koncentracije te pogrješke koje su nastale zbog nepoznavanja kulturnoga okruženja. U daljnjem tekstu autorica daje određene prijedloge za točnije prevođenje dokumenata i tekstova. Oni se uglavnom odnose na prevođenje određenih titula, naziva država te mjera. Poseban problem predstavljaju izrazi koje je teško prevesti na odgovarajući način. Takve riječi se uglavnom odnose na određene dužnosti, položaje ili službe, te prilikom njihova prevođenja često treba opisati što određena služba ili dužnost predstavlja.

Treće poglavlje u knjizi naslovljeno *Prevođenje u prošlosti Dalmacije* bavi se važnim trenutcima pisanoga i usmenoga prevođenja ili tumačenja. Na području dalmatinskih gradova tijekom prošlosti u uporabi su bili latinski, talijanski i hrvatski jezik. Latinski jezik s vremenom je postao službeni jezik gradske uprave. Njime se još, osim svećenstva, služilo malobrojno plemstvo. Važan trenutak u povijesti dalmatinskih gradova predstavljao je dolazak potestata odnosno gradonačelnika i to uglavnom s područja Apeninskoga poluotoka. Služba potestata trajala je godinu dana i svaki potestat je sa sobom morao dovesti notara, sudca i deset vojnika. Strani upravitelji govorili su talijanski jezik, a upravljali su na latinskome jeziku. Problem se stvorio prilikom komunikacije s lokalnim stanovništvom koje je govorilo samo hrvatskim jezikom. Kako bi doskočili u kraj tim poteškoćama, već je u 13. stoljeću u dalmatinskim komunama uspostavljena služba egzaminatora. Njegova uloga bila je da ispita svaki notarski spis, a osim toga, on je bio i posrednik između notara koji nije poznao hrvatski jezik i stranke koja nije poznavala ni latinski ni talijanski jezik. S vremenom je Mletačka Republika u dalmatinskim gradovima dopustila tumače za hrvatski jezik, a prvi tumači su se pojavili u Zadru 1410. godine. Tumače

su uglavnom tražili građani i pučani, što znači da su se plemići koristili talijanskim ili latinskim jezikom. Tijekom 16. stoljeća u dalmatinskim gradovima se spominje postojanje službenoga tumača kojeg je plaćala Republika, ali i komunalnoga tumača kojeg je plaćala gradska uprava. Služba komunalnoga ili javnoga tumača prenosila se s oca na sina. U vrijeme kad je Osmansko Carstvo postalo izravni susjed dalmatinskih gradova do posebnoga izražaja došla je služba dragomana. Na području mletačke vlasti ovaj izraz isključivo je označavao tumača za turski jezik. Njegova plaća bila je čak tri puta veća u odnosu na komunalnoga tumača. Na području Dalmacije već od srednjega vijeka odvijala se tradicija pisanoga prevođenja pri čemu su uglavnom prevođena djela talijanske književnosti. Prevođenjem i kopiranjem tih djela pisci su na određen način bogatili vlastiti vokabular brojnim posuđenicama, jezičnim kalkovima, konstrukcijama i frazemima. S vremenom su se javile i prve kritike prijevoda. Među poznatijim kritikama ili raspravama vezanim uz pisano prevođenje jest ona između svećenika Stjepana Rusića i zadarskoga nadbiskupa Mate Karamana, te Bartula Bare Poparića i Vjekoslava Cezara Pavišića. Na području mletačke vlasti od 1740. godine dopušteno je izdavanje dvojezičnih talijansko-hrvatskih proglašenja. Kratak pregled problematike vezane uz prevođenje na hrvatski jezik autorica je pokazala kroz tiskanje prvih novina pod nazivom *Il Regio Dalmata - Kraglški Dalmatin*.

Četvrti dio knjige kako sam naslov govori *Neki primjeri prevođenja dokumenata i tekstova* donosi određene prijevode dokumenata i tekstova s talijanskoga na hrvatski jezik u vremenskom rasponu od 15. pa do sredine 19. stoljeća. Pojedini primjeri predstavljaju i prve prijevode tih dokumenata na hrvatski jezik. Peti dio knjige donosi rječnik kratica i toponima, a u šestom dijelu navedeni su izvori i literatura.

Kako sama autorica kaže, ovo djelo predstavlja rezultate njezina dugogodišnjega istraživanja u arhivima, knjižnicama i muzejima Dalmacije. Plodove toga rada autorica je odlučila pretočiti u knjigu, ili bolje rečeno priručnik koji daje dragocjene upute i sugestije u prevođenju starijih dokumenata i tekstova pisanih na talijanskom jeziku. Autorica je poseban naglasak stavila na pogriješke koje su prevoditelji pravili prilikom prevođenja, te ujedno daje prijedloge za točnije transkribiranje i prevođenje dokumenata. Ovo djelo predstavljat će vrijedan priručnik ne samo za povjesničare i talijaniste, nego i za ostale istraživače koji se odluče na znanstven način proučavati arhivsku građu na talijanskome jeziku.

Goran Mijočević